

**Юра Константинова, Надя Данова, Йордан Желев
(съст. и ред.) Солун и българите: история, памет,
съвремие. София: Институт за балканистика
с Център по тракология. 2019. 655 с.
ISBN:978-619-7179-10-1**

„Солун, пролетта на 1876 г. Градът жужи в обичайния за сезона ритъм на морско пристанище и оживен търговски център...“. Това не е началото на увлекателен роман с исторически сюжет – така започва един от текстовете в колективната монография „Солун и българите: история, памет, съвремие“, излязла от печат през 2019 г. Изданието на Института за балканистика с Център по тракология е привлякло учени и изследователи, представящи „различни институции, школи и подходи“, които – по думите на Юра Константинова, автор и един от съставителите на сборника – „са обединени от разбирането, че разнообразието от истории и мнения е важно за осмислянето на миналото и устойчивостта на бъдещето“.

Разнообразието на историите, тематично организирани в четири глави, е наистина впечатляващо. Впечатляващ е и обемът на изданието – 655 страници, които съживяват за нас един непознат, многолик Солун. Като казвам „нас“, нямам предвид антрополози, историци и елинисти. Текстовете, преминали през двойно научно оценяване, грабват със своята четивност и достъпност¹, което е и една от целите на авторския колектив.

Всеки българин знае някаква история за Солун. И докато византийският Солун е малко или много познат от историческите романи, то животът на града във времето на Османската империя е, смея да твърдя, изгубен в мъглите на времето за немалко читатели. Главата *Българската общност в османския Солун* ни отвежда именно в това време. Надя Данова проследява общуването на българския Светогорски манастир Зограф с жителите на Солун през периода X–XIX век. Маргарита Добрева изследва солунските българи, техните професии и имоти въз основата на два османски регистъра. Оказва се, че присъствието на българите допринася не само за развитието на града, но и за свързаността му с духовното и икономическото развитие на България през XIX век. В изследователската разходка из потайностите на легендарния град се впис-

¹ Те са достъпни и съвсем буквално на https://www.solunbg.org/images/Publikatsii/Monografia_end.pdf.

ва и историята на родения в Охрид писател и учител Маргаритис Димицас, а върху историята на вилаетския вестник „Солун“ и отпадането на българската и юдеоиспанската му версия през 1871 г. хвърля светлина текстът на Владимир Пауновски. За една „рядка и детайлна картина“ на българската общност в Солун, публикувана в атинския вестник „Агон“, научаваме от Мария Литина в „Данни за историята на Солунската българска община от гръцките извори (1880 – 1910)“. Още подробни демографски, стопански и социални сведения за живота на българите в Солун от края на XIX и началото на XX век ни предоставя изследването на Йордан Желев. Статията на Юра Константинова за Солунската девическа гимназия, обучаваща „учителки, обществени деятелки и майки“ е ценен източник на информация не само за въпросното училище, но и за историята на жените в балканския регион. Друго учебно заведение изследва Елмира Василева в „Американското земеделско училище в Солун и българите“; училището функционира и до днес, но вероятно малцина знаят, че в началото на неговото съществуване голяма част от учениците, а също и от учителите, са българи. Главата завършва със статия на Ивайло Начев, посветена на основаването на Солунското дружество „Юнак“, чиято „кратка, но наситена с доста събития биография, заслужено се вписва като отделна глава в общата история на българското юнашко гимнастическо движение“.

Цитатът, с който започнах представянето на сборника, е от текста на Росица Градева и Синан Кунералп „Убийството на консулите в Солун, 1876 г. : българската следа“; той, заедно с още три научни изследвания, ни пренася *В голямата политика* – втората тематична ос на сборника. Следвайки разплитащата се нишка на убийството на френския и германския консул и информацията за българката, станала неволно причина за трагичното събитие, читателят се потапя в атмосферата на религиозния живот в мултикултурния Солун. С друг интересен аспект от този живот ни среща Рая Заимова, която реставрира за нас страници от солунската католическа история с акцент върху делото на лазаристите. С профила на австро-унгарските консулски служители в Солун и сведенията за българите, съдържащи се в техните донесения, ни запознава Румяна Прешленова. А статията на Тина Георгиева „Руската политика и българите в Солун“ осветлява отношенията на руските дипломати и солунските българи въз основа на руски архивни документи.

С третото тематично ядро на монографията – *Спомени, памет, забрава* – напускаме историко-политическия ракурс на живота, за да се пренесем в полето на личните житейски истории. Солун като топос на паметта и историята, отразен в спомените и разказите на „смъртните същества“, разглежда Маламир Спасов: „Понякога няколко оцелели стари фотографии са единствените останки, които могат да заместят корените. Друг път само спомените заместват изоставените места. А тези места – дори не е необходимо те да бъдат забележителни, за да са незабравими. За много българи Солун е едно такова място“. Алека Стрезова ни запознава с фамилната история на малко познатия род Ха-

джимишеви – търговци, преселили се от Велес в Солун, които „стават активни общественици, ангажирани с българското църковно и учебно дело и допринасят с личния си пример за развитието на българската общност“. Георги Дикин представя сложната ситуация и проблемите, свързани с изселването и интегрирането на български и гръцки бежанци преди и след подписването на спогодбата „Моллов-Кафандарис“ и Договора за приятелство между Гърция и Турция от 1930 г. С още един топос на паметта (и забравата) ни среща Власис Власидис в изследването си „Германо-българското военно гробище в Солун (1925 – 1946)“. И тук се разделяме с отминалия Солун, за да поемем към настоящия.

Четвъртата тематична единица, озаглавена *Българите в съвременен Солун*, отваря диалогично пространство за всеки, чийто личен или професионален път го е свързал – дори съвсем повърхностно и мимолетно – с днешния Солун. Гергана Дончева ни въвежда в спецификата на културния феномен „кинофестивал“ и по-специално в динамичните социо-политически процеси, оформящи облика на Солунския кинофестивал, който на свой ред допринася за популяризирането на балканското кино по света. Както киноведи, така и кинолюбители имат възможност да проследят отблизо българското присъствие на престижния форум от най-ранния му период до 2017 г. Българо-солунските литературни контакти са изчерпателно представени от Здравка Михайлова. От „Щрихи от литературното общуване между България и Солун“ научаваме за солунски автори, преведени от корифеите елинисти Стефан Гечев и Георги Куфов, за Писателските срещи, провеждани в София в края на миналия век, за Солунския международен панаир на книгата и много други литературни интерференции, обогатяващи взаимно двете балкански литератури. От културния обмен преминаваме в туристическия: Евгения Троева изследва някои тенденции в пътуванията с религиозна цел на българи до гръцкия град в „Между туризма и поклонничеството: посещения на българи в Солун“. Монографията завършва с актуален поглед върху съвременното българско присъствие в днешния Солун. Таня Матанова ни представя „моментна картина на българската общност от първите десетилетия на XXI век“ и на базата на публикувани материали, теренни проучвания и интервюта търси отговор на въпроса „Може ли да се говори за наличието на българска общност в Солун?“. С този своеобразен отворен край авторите ни оставят да продължим сами своите изследователски пътувания към многоликия познат-и-непознат град.

Факсимилета и архивен снимков материал допълват текстовете и възкресяват духа на миналото, а изчерпателната библиография приканва настоящи и бъдещи изследователи да продължат да сглобяват културната, историческа, политическа и антропологическа мозайка на втората гръцка столица². Докато сборникът ни води по следите на българското присъствие в Солун през последните две столетия, пред нас се открива панорамна гледка, в която просветва минало и настояще, историческо и лично, позволявайки както на тесния спе-

² Солун често е наричан на гръцки *συμπρωτεύουσα*: буквално – „състолица“

циалист, така и на неангажирания професионално читател да обогати своята история за Солун и (може би) да пренареди асоциативните си връзки с града, да започне да го преживява по различен начин.

Гл. ас. д-р Мария Христова
ЮЗУ „Неофит Рилски“
Ул. „Иван Михайлов“ 66
Гр. Благоевград
E-mail: mchristova@swu.bg